

Tästä kertomuksesta on julkaistu lyhyempi ja kuvitettu versio Eläinlääkärilehdessä 7-8/2005.

LEX ISOLAURIN SYNTY

– kertomus Laitilan kunnaneläinlääkärin viran täytöstä 1960-luvun hallintokulttuurissa

Katri Helminen

katrihelminen@hotmail.com

Verkko-opinnot, sl 2004

Turun yliopisto/avoin yliopisto

Kulttuurihistorian aineopinnot

A4 Kulttuurihistorian lähestymistapoja 3 ov

29.11.2004

Johdanto

Vuosina 1969-1973 käytiin kirpeä kiista Laitilan kunnaneläinlääkäri viran täytöstä. Kunnassa ei ollut ennen ollut kunnaneläinlääkäriä, mutta nyt sellainen piti saada uuden eläinlääkintähuoltolain määräysten mukaan. Laitilalaiset valitsivat virkaan eläinlääketieteen lisensiaatti Sakari Isolaurin (s.1938), mutta maatalousministeriön eläinlääkintöosasto¹ ei suostunut antamaan Isolaurille virkamääräystä. Asia sai runsaasti julkisuutta, ja lehdistön kannalta tilanne olikin herkullinen: pieni ihminen ja pieni kunta taistelevat suurta valtion byrokratiaa vastaan.

Nimityskiista venyi ennennäkemättömän pitkäksi, koko prosessi kesti yli neljä vuotta. Miksi eläinlääkintöosasto ei suostunut antamaan Isolaurille määräystä virkaan? Ja toisaalta: miksi Laitilan kunta ei totellut eläinlääkintöosaston tahtoa ja valinnut virkaan toista eläinlääkäriä? Tätä yritän selvittää haastatteleamalla kiistan avaintekijöitä Sakari Isolauria sekä tuolloin ministeriön eläinlääkintöosaston eläintautitoimiston eläinlääkintötarkastajana toiminutta Rolf Bergeriä (s. 1931). Isolauria haastattelin puhelimitse ja Bergeriä sähköpostitse. Siksi Isolaurin sanomiset on usein mainittu epäsuorilla lainauksilla ja Bergerin suorilla lainauksilla. Muina lähteinä käytän muun muassa Laitilan piirieläinlääkäriä sekä maa- ja metsätalousministeriön arkistoja. Ajan hallintokulttuuria pyrin ymmärtämään lukemalla Seppo Tiihosen ja Heikki Ylikankaan kirjaa *Virka – valta – kulttuuri*. Tarkastelen ongelmaa mikrohistoriallisesta näkökulmasta, ennen kaikkea asiassa mukana olleiden eläinlääkäreiden näkökulmasta.

Mikrohistoriallinen lähestymistapa ei varsinaisesti ole historian tutkimuksen teoria, vaan käytäntö.² Se ei tarjoa tutkimuksen tekemiseen ennaltamääräytyjä sääntöjä, vaan mikrohistoriallisen näkemyksen mukaan jokaista tutkimuskohdetta ja lähdeaineistoa pitäisi tarkastella sen omilla ehdoilla. Mikrohistorian tutkimuskohteena ovat yleensä suppeat, ajallisesti, alueellisesti ja tutkittavien henkilöiden määrän suhteen rajatut ilmiöt, ihminen pienyhteisössään. Tarkalla lähiluvulla pyritään selvittämään, mikä oli yksilön liikkumavara tietyssä historiallisessa tilanteessa. Vaikka mikrohistoriallisessa tarkastelutavassa huomio kiinnitetään pieneen ihmiseen, suhteutetaan tutkimuskohde kuitenkin aina laajempiin mittasuhteisiin yhdistämällä yksityistä ja yleistä sekä mikro- ja makrotasoa.³

¹ Maatalousministeriö muuttui maa- ja metsätalousministeriöksi 1.3.1971. Yksinkertaisuuden vuoksi käytän tästä eteenpäin nimitystä ministeriö, koska Laitilan tapauksen alkuaikoina kyseessä oli maatalousministeriö ja loppuaikoina maa- ja metsätalousministeriö. Ministeriön eläinlääkintöosasto sai pitää nimensä vuoteen 1993 asti, jolloin sen nimi muuttui eläinlääkintä- ja elintarvikeosastoksi. 1.3.2001 alkaen osaston nimi on ollut elintarvike- ja terveysosasto.

² Koivisto 2003, 74.

³ Elomaa 2001, 61, 66, 72-73.

Kun käytän lähteenäni 70-vuotiaiden miesten muistelua yli 30 vuotta sitten tapahtuneista asioista, ei tätä lähdettä voi pitää luotettavana todistuksena siitä, mitä todella tapahtui. Silti, vaikka tämä lähde ei ole perinteisessä lähdekriittisessä mielessä objektiivinen, on muistelun kautta mahdollista saada tietoa menneisyydestä. Mitä kannattaa muistaa? Entä unohtaa? Omaelämäkerrallinen muisti rakentaa ihmisen identiteettiä ja suhdetta ympäristöön luoden samalla menneisyydestä loogisen tarinan.⁴ Hankalat asiat unohdetaan ja menestys muistetaan. Taina Ukkosen mielestä muistitietoa ei ole tarkoitukseen käyttäen pelkkänä lähteenä, vaan se on hyvin paljon menneisyyden tulkintaa. Ukkosen mukaan muistitietoaineistosta ei voi päätellä, miten asiat oikein olivat tai mitä todella on tapahtunut, vaan siitä voidaan lukea käsityksiä tai tulkintoja asioista ja tapahtumista. Niinpä muistitietoa lähteenä käytettäessä on tutkijan pohdittava, kuka muistaa, kenestä, ja missä tarkoituksessa.⁵

Professori Kari Immonen yllyttää historiantutkijoita elämään nykyajassa ja ottamaan osaa ajankohtaisiin keskusteluihin. Menneisyys, nykyaika ja tulevaisuus muodostavat Immosen mukaan erottamattoman kokonaisuuden. Jos tutkija linnoittautuu menneisyyteen, katoaa häneltä ote nykyaikaan.⁶ Olkoon tämä pieni tutkielmani siis myös kommentti ajankohtaiseen keskusteluun, jota juuri parhaillaan käydään eläinlääkintähuoltolain uudistamisesta.⁷

Eläinlääkintähuoltolaki velvoittaa

Eläinlääkintähuoltolaki (431/65) astui voimaan vuonna 1967, ja se velvoitti kunnat ylläpitämään kunnaneläinlääkärin virkaa. Virat tuli perustaa 1.1.1977 mennessä. Kunnaneläinlääkärin virkoja oli toki ollut Suomessa jo aiemmin, niistä annettu Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus oli voimassa vuodet 1904-1967.⁸ Nämä virat olivat kuntien ylläpitämiä virkoja, joihin ei juurikaan sisällynyt valtion velvoitteita. Kunnaneläinlääkärit hoitivat alueensa eläinten sairauksia, ja mikäli totesivat alueellaan vastustettavia eläintauteja, ilmoittivat niistä piirieläinlääkäreille. Piirieläinlääkärit olivat valtion palkkaamia virkaeläinlääkäreitä, joiden toimenkuvaan sisältyi valtion virkatoimituksia ja tarttuvien, lainsäädännön perustella vastustettavien tuhoisien kotieläintautien vastustusta.⁹ Nyt uusi eläinlääkintähuoltolaki lakkautti vanhat kunnaneläinlääkärin

⁴ Granö 2001, 243.

⁵ Ukkonen 2000.

⁶ Immonen 1996.

⁷ Maa- ja metsätalousministeriö on asettanut eläinlääkintähuollon uudistamishankkeen toimikaudelle 1.9.-31.8.2005, jossa tavoitteena on mm. turvata kuntien eläinlääkintäpalvelujen saatavuus.

⁸ Seppälä 1992, 70.

⁹ Berger 1992, 64.

sekä piirieläinlääkäriin virat ja perusti niiden tilalle uudenmuotoisia kunnaneläinlääkäriin virkoja sekä läänineläinlääkäriin virkoja.

Eläinlääkintähuoltolain valmistelussa ministeriön eläinlääkintöosastolla oli hyvin suuri rooli. Päärooli lain valmistelussa oli osaston silloisella ylijohtajalla Eino Huhtalalla - sanottiin jopa, että laki oli ylijohtaja Eino Huhtalan luomus.¹⁰ Eläinlääkintöosastolla oli erittäin suuri arvovalta, koska sen johdolla oli maastamme hävitetty pahimmat eläintaudit. Suu- ja sorkkatautia sekä raivotautia vastaan oli menestyksellä taisteltu vielä 1950-luvun lopulla¹¹, joten lain valmistelun aikaan osaston saavutukset olivat hyvin muistissa. Niinpä eläinlääkintähuoltolaissa ministeriön eläinlääkintöosastolle annettiin valta ja vastuu Suomen eläinlääkintähuollon järjestämisestä ja ohjeistamisesta. Tulkitsen lakitekstiä niin, että uudet kunnaneläinlääkäriin virat nähtiin piirieläinlääkäriin virkojen seuraajina, ja tulevat kunnaneläinlääkärit eräänlaisina uusina pienpiirieläinlääkäreinä, valtion työrukkasina. Eläintautien uhka oli edelleen olemassa, ja valtio tarvitsi alaiseeseen suorittavan portaan tarttuvien tautien vastustamisessa. Vastineeksi valtiolle tehtävistä palveluksista tarjosi valtio kunnille valtionapua kunnaneläinlääkäriin palkkaan, virka-asuntoon ja vastaanottotilojen rakentamiseen sekä lupasi maksaa kunnaneläinlääkäriin koko eläkkeen, perhe-eläkkeen ja hautausavun valtion varoista.¹²

Piirieläinlääkäri Korpelan reviirillä

Laitilan piirieläinlääkäriin virkaa oli hoitanut vuodesta 1939 lähtien Kaarlo Korpela (1901-1985). Korpela oli erittäin näkyvä hahmo niin omalla alueellaan kuin valtakunnallisestikin ja hänellä oli lukuisia määrä erilaisia luottamustehtäviä. Hän oli muun muassa Suomen eläinlääkäriiliiton edeltäjän Suomen eläinlääkäriyhdistyksen johtokunnan jäsen vuosina 1948-1954 ja puheenjohtajana vuodet 1954-1965. Suomen Eläinlääketieteen Säätiötä Korpela oli perustamassa, ja toimi sen ensimmäisenä puheenjohtajana vuodet 1966-1971. Yksi paikallistason luottamustehtävistä oli Laitilan terveydenhuoltolautakunnan varapuheenjohtajuus vuosina 1947-1969.¹³

Sekä Sakari Isolauri että Rolf Berger kertovat, kuinka Kaarlo Korpelaa vaivasi pelko töiden loppumisesta ja sen seurauksena mustasukkainen oman reviirin vartioiminen.¹⁴ Monilla vanhoilla

¹⁰ Suomen Eläinlääkärilehti 8/1966, 274. Eino Huhtala toimi eläinlääkintöosaston ylijohtajana vuosina 1950-1966.

¹¹ Sihvonen 1992, 104-105.

¹² Eläinlääkintähuoltolaki (431/65) 18 ja 19 §.

¹³ Suomen eläinlääkärit 1979, 83-84.

¹⁴ Isolauri 2004 ja Berger 2004.

piirieläinlääkäreillä oli tämä huono ominaisuus.¹⁵ Nämä vanhemmat eläinlääkärit olivat eläneet 1930-luvun ankaran pula-ajan ja kokeneet siihen liittyvän työttömyyden ja jopa puutteen. Kaarlo Korpela oli mennyt naimisiin vuonna 1930 ja hänelle oli syntynyt tytär vuonna 1931, jolloin Korpela oli työskennellyt Pöytyällä kunnaneläinlääkärinä.¹⁶ Varsinais-Suomi oli pahimpia pulasta kärsiviä alueita, ja koska karjanomistajilla ei ollut rahaa, he eivät käyttäneet eläinlääkärin palveluja.¹⁷ Luultavasti pula-aika on vaikuttanut myös nuoreen perheenisään Kaarlo Korpelaan ja luonut elinikäisen epävarmuuden töiden ja toimeentulon riittävyydestä.

Niinpä piirieläinlääkäri Korpela ei luonnollisestikaan ilahtunut, kun vuonna 1967 valmistunut nuori eläinlääkäri Sakari Isolauri asettui hänen reviiirilleen. Asiaa ei auttanut se, että Kaarlo Korpela täytti 67 vuotta ja saavutti virallisen eläkeiän vuonna 1968. Korpela jatkoi piirieläinlääkärin tehtävien hoitamista virkaatekevänä.

Isolauri saavuttaa karjanomistajien suosion

Sakari Isolauri toimi kunnaneläinlääkärin sijaisena Raumalla ja Uudessakaupungissa. Ripeän eläinlääkärin maine levisi pian, ja myös laitilalaiset oppivat pyytämään Isolauria hoitamaan eläimiään. Sakari Isolauri kertoo, että yhtenä syynä hänen suosionsa oli, että laitilalaiset pelkäsivät kiroilevaa Korpelaa.¹⁸

Vuonna 1969 Laitilan kunta julisti uuden eläinlääkintähuoltolain mukaisen kunnaneläinlääkärin viran auki. Virkaan oli 10 hakijaa, yksi heistä Sakari Isolauri. Ennen kuin kunnanvaltuusto valitsi kunnaneläinlääkärin, piti sillä olla terveydenhuoltolautakunnan lausunto asiasta. Kaarlo Korpela oli terveydenhuoltolautakunnan varapuheenjohtaja, ja hän asetti lautakunnan kokouksessa ehdokkaat järjestykseen. Viimeisellä eli sijalla 10 Korpelan listalla oli Sakari Isolauri. Muut lautakunnan

¹⁵ *Kun flutteri unohtui - eläinlääkäreiden tarinakirja* kertoo useita esimerkkejä siitä, kuinka vanhat eläinlääkärit pelkäsivät alueelleen tulevia nuoria yksityiseläinlääkäreitä. Katso esimerkiksi sivut 69 ja 81. Jopa Suomen eläinlääkärilehti kiinnitti huomiota ongelmaan pääkirjoituksessaan joulukuussa 1965: ”Harrastamme kuiskutuskampanjaa niin suuressa kuin pienessäkin, revimme ja rikomme, ja kun on kysymys taloudellisesta edusta tai arvovallan saavuttamisesta, toimimme kuin paljon parjattu hamsteri.”

¹⁶ *Suomen eläinlääkärit 1979*, 83.

¹⁷ Rantatupa 2004, 427.

¹⁸ Isolauri 2004. Vanhoilla eläinlääkäreillä oli ehkä yleisemminkin tapana kiroilla asiakkaidensa navetoissa. *Kun flutteri unohtui – eläinlääkäreiden tarinakirja* kertoo sivulla 155 seuraavan eläinlääkäriskun: ”Talossa oli käynyt eläinlääkäri, hoitanut hommansa ja häipynyt. Talon pikkupoika oli kateissa. Äiti löysi hänet navetasta, jossa hän potki lehmää ja kiroili. Mitä sinä teet? kysyi äiti. – Mie leikin eläinlääkärrii.”

jäsenet eivät hyväksyneet Korpelan ehdotusta, vaan Isolauri nostettiin ensimmäiselle ehdokassijalle. Samaa mieltä oli kunnanvaltuusto, joka valitsi Isolaurin Laitilan kunnaneläinlääkäriksi.¹⁹

Eläinlääkintähuoltolain 9 §:n mukaan maatalousministeriön eläinlääkintöosasto antaa valitulle kunnaneläinlääkärille määräyksen virkaan. 9 §:n 2 momentti jatkaa: ”Jos havaitaan, ettei valittu, vaikka hän onkin laillistettu eläinlääkäri --- ole virkaan sopiva tahi että hänen on suoritettujen opinnäytteiden, muutoin osoitetun taidon tai aikaisemman virkatoiminnan perusteella katsottava olevan toista hakijaa huomattavasti heikomman, eläinlääkintöosastolla on oikeus määrätä uusi vaali toimitettavaksi.”

Tämän pykälän perusteella eläinlääkintöosasto kieltäytyi määräämästä Sakari Isolauria Laitilan kunnaneläinlääkärin virkaan, ja määräsi kunnan sen sijaan toimittamaan uuden vaalin, missä mukana olisivat muut hakijat paitsi Isolauri.²⁰ Laitilan kunta tietysti valitti eläinlääkintöosaston tekemästä päätöksestä, mutta Korkein hallinto-oikeus totesi vain, että nimitysasioista ei voi valittaa.²¹

Laitilan kunta taktikoi

Kun Laitilan kunta ei saanut Isolaurille määräystä vakituiseen kunnaneläinlääkärin virkaan, pyysi kunta eläinlääkintöosastoa määräämään Sakari Isolaurin hoitamaan avoinna olevaa kunnaneläinlääkärin virkaa viransijaisena siksi kunnes virka saataisiin täytettyä. Määräys alkoi vuoden 1970 alusta.²² Eläinlääkintöosasto ei voinut evätä määräystä, koska laki puhuu vain vakinaiseen virkaan nimittämisestä. Vuoden 1970 toukokuussa Laitilan kunnanvaltuusto valitsi Isolaurin uudelleen kunnaneläinlääkärin virkaan – täysin vastoin eläinlääkintöosaston ohjetta. Tällaista jääräpäisyyttä ei ehkä mikään muu kunta olisi tohtinut harjoittaa, mutta Laitilalla oli vastaava tapaus pidetyn kunnanjohtajansa Eero Honkisen valinnasta. Honkinen oli aikanaan ollut kuntalaisten ja kunnanvaltuuston suosikki kunnanjohtajaksi, vaikka omasikin hakijoista vähiten kunnalliselämän kokemusta. Valitusten jälkeen korkein hallinto-oikeus oli määrännyt vaalin

¹⁹ Laitilan kunnanvaltuuston kokouksen 28.7.1969 pöytäkirja. Maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston arkisto.

²⁰ Maatalousministeriön eläinlääkintöosaston päätös 1.10.1969. Maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston arkisto.

²¹ Korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätös: 5.11.1969/5715 KHO:1969-II-3.

<http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/1969/196905715>

²² Maatalousministeriön eläinlääkintöosaston määräys 22.12.1969. Laitilan piirieläinlääkärin arkisto.

uusittavaksi, ja valtuusto tyynesti valitsi uudelleen Honkisen.²³ Laitilalaiset uskoivat, että sama onnistuisi myös kunnaneläinlääkäriin valinnassa.

Eläinlääkintöosasto luonnollisesti kieltäytyi määräämästä Isolauria virkaan. Sen sijaan osasto perui Isolaurin määräyksen hoitaa Laitilan virkaa viransijaisena, patisti kuntaa toimittamaan uuden vaalin ja pyysi Turun ja Porin lääninhallitukselta apua Laitilan kunnan kuriin saattamiseksi.²⁴ Rolf Berger kertoo, että viransijaisuusmääräys voitiin tässä vaiheessa perua, kun eri instanssien taholta oli virallisesti todettu Laitilan kunnan menettely säännösten vastaiseksi.²⁵

Epäluulo kytee

Laitilan kunnalla oli vastassaan erittäin hyvin arvonsa tunteva maatalousministeriön eläinlääkintöosasto. Osaston ylijohtajana toimi eläinlääketieteen tohtori Klaus Tarnaala (1906-1998), joka oli vaikuttanut osastolla vuodesta 1935 alkaen.²⁶ Hän oli myös ollut mukana valmistelemassa eläinlääkintähuoltolakia. Klaus Tarnaala oli Kaarlo Korpelan ystävä, ja miehet olivat olleet yhtäaikaan Suomen eläinlääkäriyhdistyksen johtotehtävissä. Sakari Isolauri kertoo, että tämän takia alettiin Laitilassa puhua miesten välisestä sopimuksesta, jolla estettäisiin Isolaurin valinta kunnaneläinlääkäriin virkaan. ”Kaarlo Korpelalla oli kova halu tehdä töitä, ja estämällä minua saamasta virkaa, saattaisi Korpela edelleen jatkaa piirieläinlääkäriin virassa”, jatkaa Isolauri.²⁷

Rolf Berger tyrmää tämän ajatuskuvion täysin: ”Osasto puolusti Laitilan tapauksessa eläinlääkintähuoltolain 9 §:n 2 momenttia. Osasto ei toiminut ketään vastaan, mutta vastustajaksi tuli Laitilan kunta. Laajalti levinyt/levitetty käsitys, jonka mukaan eläinlääkintöosasto tai joku sen virkamiehistä olisi toiminut Laitilan piirieläinlääkäriin hyväksi tai hänen ohjaamana, on epätosi ja väärä. Ajatus, että tällaiseen prosessiin olisi lähdetty, jotta eläkkeelle jäävä piirieläinlääkäri saisi jatkaa vt:nä pari vuotta on aivan vähintään hämmästyttävä. Tai sen vuoksi, että piirieläinlääkäri ja kunnan valitsema ovat riidoissa. Mukana olleena ja ylijohtaja Tarnaalan virkamiesetiikan tuntien mahdoton ajatus minusta sekin.”²⁸

²³ Alifrosti ja Vehmas 2002, 326.

²⁴ Eläinlääkintöosaston kirjelmät Laitilan kunnanhallitukselle ja Turun ja Porin lääninhallitukselle 16.7.1970. Maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston arkisto.

²⁵ Berger 2004.

²⁶ *Suomen eläinlääkärit 1979*, 199. Tarnaala toimi eläinlääkintöosaston ylijohtajana vuosina 1966-1972.

²⁷ Isolauri 2004.

²⁸ Berger 2004.

Lakikirjaa luetaan puolin ja toisin

Ministeriön eläinlääkintöosasto vetosi virkamääräyksen evätessään eläinlääkintähuoltolain 9 §:ään, missä osastolle annettiin oikeus kieltäytyä määräämästä virkaan virkavuosiltaan muita vähäisempi hakija. Koska Laitilan viran hakijoiden joukossa oli eläinlääkäreitä, joilla oli enemmän virkavuosia ja tutkintoja kuin Sakari Isolaurilla, päätti eläinlääkintöosasto soveltaa lakia. Rolf Berger kertoo, että osaston mielestä 9 § olisi täysin vesittyntynyt, ellei sitä olisi sovellettu. Berger pohtii myös lainlaatijan eli Eino Huhtalan motiiveja kirjoittaa laki juuri tuohon muotoon: ”Huhtalan huolena on täytynyt olla 72 lopetettavaa piiriä ja niiden viranhaltijat.²⁹ Miten edesauttaa, että mahdollisimman moni heistä voisi sijoittua kunnaneläinlääkäriin virkoihin. Myös kunnaneläinlääkäreiden sijoittumisen kannalta pidettiin virka-ansioiden huomioon ottamista tärkeänä. Syrjäseuduille, joissa ansiotaso praktiikasta usein oli alhainen ja lasten koulunkäyntimahdollisuuden huonot, oli hyvin vaikea saada viran haltijoita.³⁰ Tätä kautta haluttiin kasvattaa mahdollisuutta, että tällaisen viran haltijalla olisi kohtuullisen ajan kuluttua mahdollisuus saada virka rintamailta.”³¹ Laitilan kunnanjohtaja Eero Honkinen pöyrityi moista perustelua, ja hän jyrisee Glottis-lehdessä: ”Kun eläinlääkintöosasto on kantansa tueksi vedonnut tarkoitukseensa pakottaa omaksumallaan kannalla nuoria eläinlääkäreitä hakemaan vähemmän kysytyihin Pohjois- ja Itä-Suomen virkoihin, on todettava, että menettely on erittäin kyseenalainen ja epätarkoituksenmukainen. Tällainen tarkoitusperä on myös ilmeisesti lakiin perustumaton. Pohjois- ja Itä-Suomen eläinlääkintähuolto olisikin turvattava näiden alueiden kunnaneläinlääkäriin virkoihin myönnettävällä erikoisvaltionavulla.” Lisäksi Eero Honkinen kiinnitti huomiota eläinlääkintähuoltolain 9 §:n sanamuotoon: eläinlääkintöosastolle oli suotu oikeus mutta ei suinkaan ehdotonta velvollisuutta kieltäytyä määräyksen antamisesta virkaan.³²

²⁹ Piirieläinlääkäreiden sijoittumisesta kannettiin huolta myös monissa Suomen Eläinlääkärilehden kirjoituksissa. Esimerkiksi vuoden 1967 ensimmäisessä numerossa kerrotaan, kuinka Suomen eläinlääkäriliiton edustajat olivat käyneet puhumassa ongelmasta ministeriön eläinlääkintöosastolla, missä onneksi oli ”suhtauduttu kaikella vakavuudella ylimenokauden vaikeuksiin”. Numerossa 6/1967 pohdittiin, kuinka uuden eläinlääkintähuoltolain täytäntöönpanossa ”suurimman pulmakysymyksen muodostaa piirieläinlääkärien uudelleen sijoittaminen” (s. 214).

³⁰ Kun Pohjois-Suomen kunnista valitettiin eläinlääkintöosastolle eläinlääkäripulasta, määrättiin Rolf Berger Kemijärven VPK:n talolle tiedotustilaisuuteen joulukuussa 1969. Eläinlääkintöosasto katsoi siis olevansa vastuussa tästä tilanteesta. Nykyisen eläinlääkintähuoltolain mukaan kunta vastaa omasta eläinlääkintähuollostaan, eikä eläinlääkäripulassa kukaan olettaisi, että ongelmasta moitittaisiin osastoa. Eläinlääkintöosaston määräys Rolf Bergerille. Maa- ja metsätalousministeriön arkisto.

³¹ Berger 2004.

³² *Glottis* 4/1971, 22-26. Glottis oli Eläinlääketieteellisen korkeakoulun ylioppilaskunnan julkaisu. Kiista Laitilan virkanimityksestä oli saanut niin suurta julkisuutta, että myös muutoin lähinnä opiskelijoiden asioihin keskittynyt Glottiskin kiinnostui tapauksesta. Sen sijaan Suomen eläinlääkärilehti ei kommentoinut tapausta mitenkään. Suomen eläinlääkärilehti on Suomen eläinlääkäriliiton julkaisu, eikä lehti ehkä halunnut ottaa kantaa kiistaan, missä vastapuolina oli sen omia jäseniä.

Byrokratian perinne

Suomessa byrokratiakulttuuri eli vielä 1960- ja 1970-luvuilla täydessä kukoistuksessaan. Vasta 1970-luvun lopulta lähtien alettiin tarkastella hallintoa asiakkaiden ja kansalaisten näkökulmasta. Byrokratiakulttuurin ydin oli juridinen hallintokulttuuri, missä tärkeintä oli noudattaa lakia.³³

Myös eläinlääkintöosasto noudatti aikansa hallintotapaa: se varoi tarkoin rikkomasta pykälää, ja tärkeää oli, että lakia ei sovellettu virheellisesti tai virkamies menetellyt väärin. Asia oli silloin hyvin hoidettu, kun oli tehty niin kuin laissa lukee. Bergerin mukaan osastolla vallitsi lähes sotilaallinen organisaatio ja kuri. Käskyt annettiin ja niitä toteltiin ilman sen kummempia perusteluja. Jos joltain taholta tuli kritiikkiä, se katsottiin virkaan ja palkkaan liittyväksi. Ajatus siitä, että asioista olisi pitänyt tiedottaa tai keskustella toimittajien tai hallintoalamaisten kanssa, tuntui tarpeettomalta. Rolf Bergerin sanoin: ”Tuohon aikaan ei ministeriössä nähty untakaan ammattitiedottajista, ja koko tiedottamisen tarpeellisuutta ei ministeriössä oikeastaan ymmärretty. Koko homma olisi tuntunut hyvän työajan tuhlaukselta.”³⁴

Osapuolet kohtaavat eläinlääkintöosastolla

Kiistan osapuolet lähestyivät toisiaan äärimmäisen muodollisilla ja lakipykälää vilisevillä kirjeillä. Virallisia, ennalta sovittuja yhteisiä tapaamisia tai neuvotteluita ei ollut. Sakari Isolauri tosin kertoo, että hän oli mennyt eläinlääkintöosastolle tivaamaan sen ja Korpelan välisestä salaliitosta Rolf Bergeriltä: ”Mitä te olett’ juoninu keskenäs?” Tähän haasteeseen oli Berger ensin vastannut, ettei hän tiedä mitään mistään juonimisesta. Isolauri kuvailee, kuinka hän silloin entisenä moukarinheittäjänä oli nostanut Bergerin rinnuksista seinälle ja sanonut: ”Nyt sanot tai mä pamautan niin ettei ole kun veriläiskä seinäll’!” Silloin Berger oli Isolaurin kertoman mukaan myöntänyt, että jotain perää salaliittoasiassa on.³⁵

Haastattelin ensin Isolauria ja sen jälkeen Bergeriä. Isolaurin kertomus oli kuulostanut niin hurjalta, etten uskaltanut kysyä Bergeriltä, oliko Isolauri nostanut tämän seinälle. Kerroin siis vain,

³³ Tiihonen & Ylikangas 1992, 275.

³⁴ Berger 2004. Tätä taustaa vasten on lähinnä surkuhupaisaa, että Suomessa vuoden 2001 viestintäteko oli osaston tiedotus maamme ensimmäisestä BSE- eli ”hullun lehmän tauti” –tapauksesta. Osaston osastopäällikkö Jaana Husu-Kallio kulutti valtavasti työaikaansa asiasta tiedottamiseen, ja hänet palkittiin myös henkilökohtaisesti maataloustoimittajien jakamalla Tiedonjyvä-palkinnolla.

³⁵ Isolauri 2004.

että Sakari Isolauri muisteli käyneensä *rähisemässä* osastolla, ja kysyin muistaako Rolf Berger Isolaurin käyntiä. Berger vastasi: ”En voi varmistaa kollega Isolaurin käyntiä osastolla, mutta ei minulla ole syytä sitä epäillä. Tuskin kuitenkaan itse olen ollut läsnä. Mieleeni on palautunut vain, että jonakin päivänä Tarnaala mainitsi ohimennen, että Laitilan mieskin kävi. Oletin silloin kunnan edustajan käyneen, mutta voi tietysti olla, että oli kertomasi Isolaurin käynti. Hiukan epäilen, ettei keskustelu voinut olla aivan kuvatun sisältöinen, mutta Tarnaala oli vanhan kansan herrasmies, joten tyypillistä olisi hänelle ollut, ettei olisi moittinut kävijää silloinkaan.”³⁶

Osapuolet kohtaavat MTK:n kokouksessa

Koska Laitilan kunta vitkutteli eläinlääkäriinviran täytössä, määräsi Turun ja Porin lääninhallitus kunnalle 5 000 markan uhkasakon. Uhkasakon uhalla lääninhallitus velvoitti Laitilan kunnan toimituttamaan kunnaneläinlääkäriin vaalin.³⁷ Kunta oli näet palkannut Isolaurin hoitamaan työsopimuksella kunnaneläinlääkäriin virkaa, johon eläinlääkintöosasto oli vastannut kieltämällä kunnalta viran valtiovavun ja korostamalla, että kyseessä ei ole eläinlääkintähuoltolain tarkoittama virka.

Pattitilanteen selvittämiseksi osapuolten välinen tapaaminen järjestettiin kesäkuussa 1971. Kuvaavaa kyllä, tapaamisen järjesti kiistan ulkopuolinen Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto (MTK) puheenjohtajansa Heikki Haaviston johdolla. *Helsingin Sanomat* kirjoittaa tapahtumasta: ”Maanantaina allekirjoitti puolisentuhatta laitilalaista isäntää ja emäntää julkilausuman, jossa uhataan työsulkua, jos kunnan eläinlääkäriin valinta tapahtuu vastoin karjankasvattajien yleistä mielipidettä. --- Eläinlääkintöneuvos Rolf Berger maatalousministeriön eläinlääkintöosastolta vakuutti, että tehty päätös perustuu lakeihin ja asetuksiin.” Jutussa oli haastateltu myös Sakari Isolauria: ”Varmaa kuitenkin on, että jos laitilalaisten tuki ei olisi ollut takanani, olisin jo aikoja sitten häipynyt täältä.--- Kun virka tuli auki, oli paikkakunnalla toimivalta toiselta eläinlääkäriltä työ silloin loppunut jo lähes kokonaan³⁸ ja hän vannoi, että paikka ei tule koskaan minulle.”³⁹ *Maaseudun Tulevaisuus* kirjoitti: ”Mielellään puhutaan kuntien itsenäisyydestä ja niiden oikeudesta määrätä omista asioistaan. Laitilan esimerkki osoittaa, millainen tuo oikeus loppujen lopuksi on. ---

³⁶ Berger 2004.

³⁷ Turun ja Porin lääninhallituksen päätös 28.4.1971. Maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston arkisto.

³⁸ Eläinlääkäreiden vuosikertomusten mukaan Kaarlo Korpelalla kuitenkin riitti töitä vuosina 1969-1970 varsin runsaasti. Ehkä lausahdus kuvaakin miesten välisiä huonoja suhteita. Eläinlääkäreiden vuosikertomukset. Maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston arkisto.

³⁹ *Helsingin Sanomat* 15.6.1971.

Osoituksena siitä, että laitilalaiset maataloustuottajat ovat tosissaan, on se, että he ovat luvanneet maksaa lääninhallituksen määräämän uhkasakon.”⁴⁰

Kuten lehtijutuistakin ilmenee, MTK:n järjestämä kokous ei onnistunut tuomaan ratkaisua riitaan. Rolf Berger muistelee kokousta: ”Haavistohan tunsu Tarnaalan monesta yhteydestä erittäin hyvin. Saattoi lisäksi olla, että Tarnaala myös halusi ennen eläkkeelle lähtöään puhdistaa pöydän vaikeista asioista ja haki sovintoa. Osastolla laadittiin ratkaisumallit, joihin osasto voisi suostua, jotta riita saataisiin pois päiväjärjestyksestä ja joiden tuloksena Isolaurin valinta tulisi hyväksytyksi. Aikamoista juristeriaa ja kasvojen pesuvettä paperi⁴¹ on, eikä kovin mukavaa luettavaa näin jälkikäteenkään. Kuitenkin siinäkin kynnyskysymys oli 9 §:n säilyminen, vaikkakin kolhiintuneena.

Tarkoitus oli, että osaston edustajana kokoukseen osallistuisi Tarnaala. Viime tingassa hän kuitenkin delegoi osallistumisen minulle. Käsityksekseni kokouksesta jäi, että jos Tarnaala olisi osallistunut itse, se olisi hyvinkin voinut johtaa sopimiseen. Laitilan edustajien reaktio oli, että Tarnaalan poissaoloa ei voitu hyväksyä ja ettei ilman häntä voitu olla varmoja sopimuksen pitävyydestä. Oletin silloin, että laitilalaiset olivat loukkaantuneita siitä, että kokousedustajana oli vain tarkastaja ylijohtajan sijasta. Nyt käsitän, että lisäksi luulo Tarnaalan ja Korpelan salaliitosta oli niin luja, etteivät laitilalaiset tosiaan uskoneet osaston hyviin aikomuksiin.”⁴²

”Lex Isolauri” syntyy

Laitilan väki kääntyi kansanedustajiensa puoleen, jotta eläinlääkintähuoltolaista poistettaisiin tuo virkamääräyksiä koskeva 9 §:n 2 momentti. Vuoden 1971 lopulla kansanedustajat Taisto Tähkämää ja Mauno Kurppa tekivät asiasta eduskuntakyselyn.⁴³ Kyselyyn vastasi maa- ja metsätalousministeri Samuli Suomela. Rolf Berger kertoo, että Suomelan vastaus kirjoitettiin pääosin eläinlääkintöosastolla. Vastauksessa todettiin, että osasto oli menetellyt oikein, ja menettelyn muuttaminen edellyttäisi poliittista tahtoa. Kun tätä poliittista tahtoa sitten tuli, ja lakia haluttiin muuttaa, tyytyi osasto välittömästi ministerinsä tahtoon. Ministeriön virkamies tuki aina hallituksen

⁴⁰ *Maaseudun Tulevaisuus* 17.6.1971.

⁴¹ Ministeriön eläinlääkintöosaston muistio kiemurtelee tosiaan monien mutkien ratkaisuehdotuksia. Eläinlääkintöosasto tarjosi kokoukselle seuraavia ratkaisumalleja sen jälkeen, kun oli kuultu, että kolme hakijaa oli virkaan jäljellä. 1. Valitaan Isolauri kolmantena varalle ja kun toiset kaksi kieltäytyvät Isolauri saa määräyksen. 2. Valitaan muu kuin Isolauri virkaan ja hänen kieltäytyessään myöntää eläinlääkintöosasto luvan uuteen vaaliin. 3. Valitaan muu kuin Isolauri ja vaalin tultua tehdyksi lakkautetaan virka. Jos tapauksissa 1 ja 2 ei valittu kieltäydy, kunta saa lakkauttaa viran.

⁴² Berger 2004.

⁴³ Mauno Kurppa kirjallinen kysymys n:o 273 12.11.1971 ja Taisto Tähkämää suullinen kysymys n:o 361. Maa- ja metsätalousministeriön arkisto.

ja ministerinsä mielipidettä ilman napinoita sen jälkeen, kun hallitus tai ministeri oli asiasta päättänyt.⁴⁴

Eläinlääkintähuoltolain 9 §:n 2 momentin kumoava laki säädettiin eduskunnassa 13.7.1973 ja se tunnetaan lempinimellä Lex Isolauri.⁴⁵ 1.11.1973 ministeriön eläinlääkintöosasto antoi Sakari Isolaurille määräyksen Laitilan kunnaneläinlääkäriin virkaan.

Kohtaamisia

Laitilan tapauksen voi nähdä eri aikakausien kohtaamisena, jopa törmäämisenä. Yhtäällä oli vanhoja virkamiesperinteitä noudattava ministeriön eläinlääkintöosasto, joka pyrki kaikessa toiminnassaan ehdottoman tarkkaan lain noudattamiseen ja lojaalisuuteen. Näihin virkamiesperinteisiin kuului myös sotilaallinen kuri ja käskytysskulttuuri. Käskyjä ei tarvinnut sen kummemmin perustella, riitti että lakikirjasta löytyi päätökselle perustelu. Osastolla oli myös velvoittavat perinteet vaalittavanaan aikaisempien virkamiesten saavutuksista. Haluttiin kunnioittaa eläinlääkintähuoltolain kirjoittajien tarkoituksia ja sitoa uusi kunnaneläinlääkärikunta vastustamaan tarttuvia eläintauteja eläinlääkintöosaston johdolla. Vahvalla ja perinteikkäällä eläinlääkintöosastolla oli selvästi syntynyt illuusio siitä, että maan eläinlääkintähuollon järjestäminen ilman sen neuvontaa olisi mahdotonta. Tähän liittyen osasto kantoi huolta vanhojen piirieläinlääkäreiden sijoittumisesta piirieläinlääkärilaitoksen lakkauttamisen jälkeen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen eläinlääkäritilanteesta.

Toisaalla oli moderni Laitilan kunta, joka korosti useissa kirjoituksissaan, että kuntahan se eläinlääkäriä tarvitsee eikä valtio. Laitilan kunta mielsi kunnaneläinlääkäriin nimenomaan kuntalaisten palvelijaksi eikä niinkään koko maan eläinlääkintähuoltoa tai kansanterveyttä vaalivaksi virkamieheksi. Lisäksi kunnalla oli tarmokas johtaja, joka oli saanut virkansa, vaikka olikin aikanaan ollut hakijoista kokemattomin. Kiistan aikaan kunnanjohtaja Eero Honkinen oli jo ehtinyt näyttää kyntensä, ja tämä esimerkki varmasti innosti laitilalaisia – Eero Honkisen johdolla – kerta toisensa jälkeen uhmaamaan ministeriön eläinlääkintöosaston päätöksiä. Lisäksi kunta näki ministeriön ohjailu- ja riytykset vakavana loukkauksena kunnallista itsemääräämisoikeutta kohtaan.

⁴⁴ Berger 2004.

⁴⁵ Kun hallitus antoi eduskunnalle esityksen laiksi eläinlääkintähuoltolain muuttamisesta, oli perusteluosaan kirjoitettu tapaus kansanterveyslain (66/72) säätämistä. Hallituksen esitykseen eduskunnalle kansanterveysyöstä oli otettu vastaava säännös, mikä antaisi lääkintöhallitukselle oikeuden määrätä lääkärin vaalin uudelleen toimitettavaksi. Eduskunta kuitenkin poisti säännöksen lakiehdotuksesta kunnan työnantajavaltuuksia kaventavana. Saattoiko Laitilan tapauksella olla vaikutusta siihen? Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eläinlääkintähuoltolain muuttamisesta. Maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston arkisto.

Kunta myös osasi hyödyntää julkisuutta: kiistasta oli lehdistössä runsaasti kirjoituksia, ja kaikki kirjoitukset tukivat Laitilan kuntaa ja Isolauria ja nostivat heidät kiistan sankareiksi.

Tärkeä törmäyspiste oli vanhan ja uuden eläinlääkärin kohtaaminen, Sakari Isolaurin ja Kaarlo Korpelan. Kaarlo Korpelan koko elämän täytti eläinlääkäriys ja sen luoma identiteetti. Hän pelkäsi asemansa menettämistä, kun nuori ja suosittu eläinlääkäri asettui hänen alueelleen. Korpela jatkoi työskentelyään yli 70-vuotiaaksi ennen kuin jäi eläkkeelle. Eläkkeelle jäänti ja luopuminen tuntui olevan hyvin vaikeaa asessori Korpelalle. Ehkä luopuminen olisi ollut helpompaa, jos hän olisi saanut omasta aloitteestaan vähentää työntekoa. Sen sijaan saattoi olla nöyryyttävää luopua siksi, että nuorempi kollega oli suositumpi. Ymmärrän hyvin, että Kaarlo Korpela halusi estää Sakari Isolauria saamasta virkaa. Luultavaa on, että Korpela oli ollut yhteydessä ministeriön eläinlääkintöosastoon ja pyytänyt osaston virkamiehiä laskemaan tarkasti viranhakijoiden virkavuodet. Kun Korpela vielä hyvin näkyvästi oli terveydenhuoltolautakunnassa asettanut kunnaneläinlääkärinviran hakijat omaan suosikkijärjestykseensä, ei ole ihme, että Korpelaa syytettiin ”juonimisesta”. Ehkä Kaarlo Korpelan motiivi estää Isolauria saamasta virkaa ei ollut se, että hän itse voisi jatkaa vt. piirieläinlääkärinä. Olisihan silloin valittu varsin pian joku muu kunnaneläinlääkärin virkaa hoitamaan, jolloin piirieläinlääkärin virka olisi tullut tarpeettomaksi. Motiivina saattoi olla yksinkertaisesti kiusanteko ja halu saada Isolauri lähtemään paikkakunnalta.

Myös eläinlääkintöosaston ja Sakari Isolaurin välillä näen törmäyksen. Eläinlääkintähuoltolain 9 §:n 2 momentin sanamuoto oli mielestäni ajattele mattomasti laadittu: ”Jos havaitaan, ettei valittu -- ole virkaan sopiva tahi että hänen on --- katsottava olevan toista hakijaa huomattavasti heikomman, eläinlääkintöosastolla on oikeus määrätä uusi vaali toimitettavaksi.” Eläinlääkinöosasto käytti tätä sanamuotoa ”huomattavasti heikomman” (tai joskus kielellisesti oikeampaa muotoa ”huomattavasti heikompi”) kaikissa asiakirjoissa, lausunnoissa ja lehtijutuissa, missä se perusteli Isolaurin virkamääräyksen epäämistä. Samaa jatkoivat Turun ja Porin lääninhallitus sekä Korkein hallinto-oikeus siteeratessaan osaston päätöksiä. Nuoresta eläinlääkäristä on varmasti tuntunut nöyryyttävältä, että häntä on jatkuvasti julkisesti moitittu heikoksi, itse asiassa huomattavan heikoksi, heikommaksi kuin kukaan muu. Tätä taustaa vasten tulkitsen Sakari Isolaurin kertomusta käynnistään eläinlääkintöosastolla. Isolauri itse vakuuttaa muistavansa selvästi sen, kuinka hän nosti Rolf Bergerin seinälle ja uhkasi tätä. Ihminen haluaa luoda elämästään selviytymistarinan, ja muisti tukee tätä tarinanrakentamista. Kun Isolauri muistaa nostaneensa ministeriön virkamiehen seinälle, hän samalla kumoaa epäilyt omasta heikkoudestaan. Heikko mies ei nostele aikamiehiä seinälle. Yhtä hyvin voin olla väärässä, ja Isolaurin muistikuva onkin oikea. Sillä eihän toisaalta ministeriön virkamiehestä ole mukava muistaa, että rähjäri maakunnasta tulee häntä kesken työpäivän uhkailemaan.

Laitilan tapauksessa törmättiin ennen kaikkea keskustelu- ja tiedotuskulttuurin kehittymättömyyteen. Osapuolet eivät tavanneet toisiaan, ainoa yhteydenpito olivat jäykät kirjelmät ja määräykset. Kun asioista ei kerrota avoimesti, syntyy vaikutelma salailusta, tässä tapauksessa salaliitosta. Tiedotusvälineille välittyi vain Laitilan kunnan kanta, ministeriön kantaa ei joko kysytty tai sitä ei osattu kertoa. Rolf Berger pohtii jälkiviisaana osaston heikkouksia ja toteaa ironisesti: ”Jos tutustuu osastolle tullessiin kirjelmiin 1930-luvulta alkaen ja tänä päivänä seuraa netissä eläinlääkäreiden keskustelupalstaa, niin ei voi välttyä yleistrendiltä: osastolle, minkä niminen se onkin ollut, kertyy aina harvinaisen osaamatonta porukkaa.” Ehkä tämä kommentti kertoo siitä, että virkamiesten kantoja ei edes haluta kuulla niin mielellään kuin pienen ihmisen kantoja. Kun mikrohistoria kertoo tutkivansa pienen ihmisen asioita, se seuraakin vain sanomalehtimiesten jalanjalkia?

Lähteet:

1. Haastattelulähteet:

Sakari Isolaurin haastattelu lokakuu 2004.
Rolf Bergerin haastattelu marraskuu 2004.

2. Arkistolähteet:

Laitilan piirieläinlääkärin arkisto vv. 1967-1971 (Da 6, Ea 8). Turun maakunta-arkisto, Turku.

Maa- ja metsätalousministeriön eläinlääkintöosaston arkisto vv. 1969-1973 (Ba, Ega).
Valtioneuvoston arkisto, Helsinki.

3. Sanoma- ja aikakauslehdet:

Glottis 4/1971.
Helsingin Sanomat 15.6.1971.
Maaseudun tulevaisuus 17.6.1971.
Suomen Kuvalehti 5/1971 ja 50/1971.
Suomen Eläinlääkärilehti, vuosikerrat 1965-1998.

4. Muut painetut lähteet:

431/65 Eläinlääkintähuoltolaki. Annettu 23.7.1965. Astui voimaan 1.1.1967.

612/73 Laki eläinlääkintähuoltolain 9 § 2 momentin kumoamisesta. Annettu 13.7.1973.

Alifrosti, Kari & Vehmas, Jukka: *Laitila 1900-luvulla*. Laitila 2002.

Berger, Rolf: Eläinlääkintölaitoksen keskus- ja aluehallinnon kehitys. - *Annotationes Veterinariae. Suomen Eläinlääkäriliitto 1892-1992*. Oulu 1992, 64-69.

Elomaa, Hanna: Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. – *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki 2001, 59-74.

Granö, Päivi: Kuvaan merkitty muisti – muistilla merkitty taide. - *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki 2001, 238-257.

Immonen, Kari: *Historian läsnäolo*. Turku 1996.

Koivisto, Hanne: *Opiskeluopas. Kulttuurihistorian tieteellinen lähestymistapa*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku 2003.

Kun flutteri unohtui – eläinlääkäreiden tarinakirja. Fennovet Oy. Jyväskylä 2003.

Rantatupa, Heikki, 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat. - *Suomen maatalouden historia osa 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Toim. Matti Peltonen. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki 2004, 419-442.

Seppälä, K.Y.: Kunnaneläinlääkärinä Suomessa. - *Annotationes Veterinariae. Suomen Eläinlääkäriliitto 1892-1992*. Oulu 1992, 70-74.

Sihvonen, Liisa: Tarttuvat eläintaudit ja zoonoosit. - *Annotationes Veterinariae. Suomen Eläinlääkäriliitto 1892-1992*. Oulu 1992, 102-107.

Suomen eläinlääkärit 1979. Lahti 1979.

Tiihonen, Seppo & Ylikangas, Heikki: *Virka – valta – kulttuuri*. Helsinki 1992.

5. Internet-lähteet

Korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätös: 5.11.1969/5715 KHO:1969-II-3
[<http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/1969/196905715>] Haettu 27.10.2004.

Ukkonen, Taina: Muistitieto tutkimuksen kohteena ja aineistona. *Elore* 2/2000.
[http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_00/ukk200.html] Haettu 21.11.2004.

